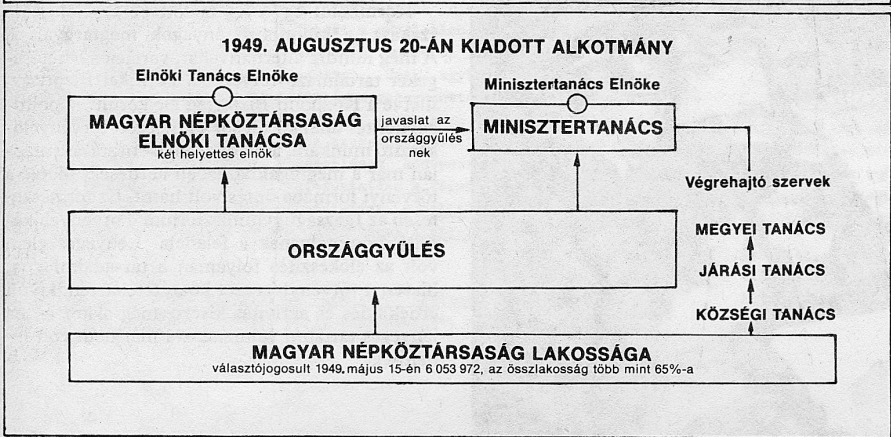
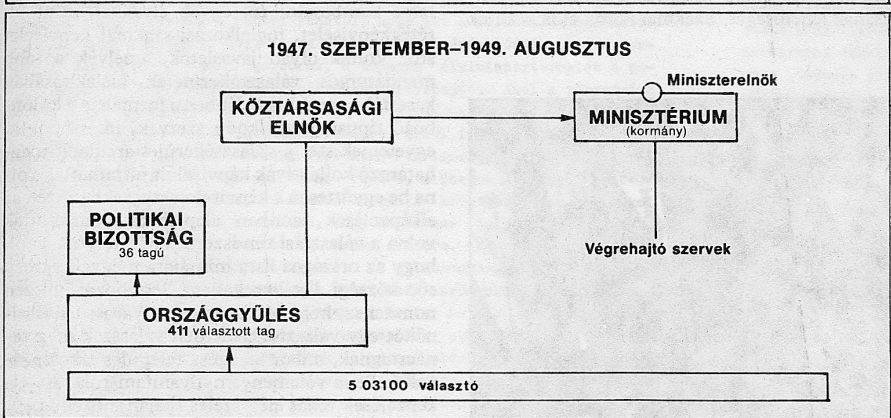
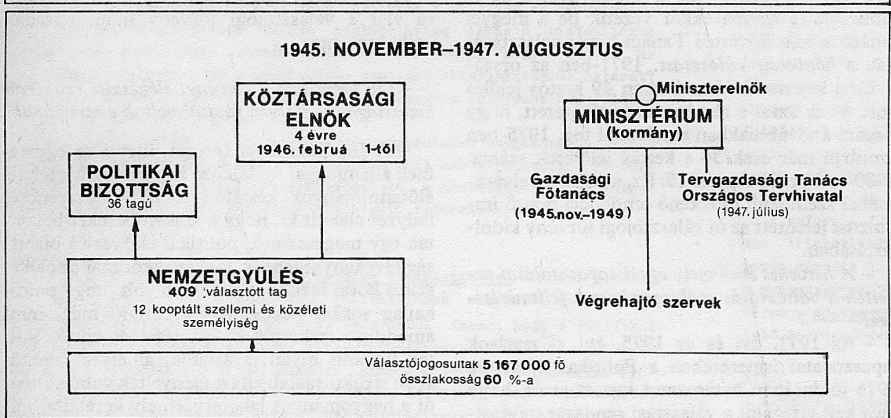
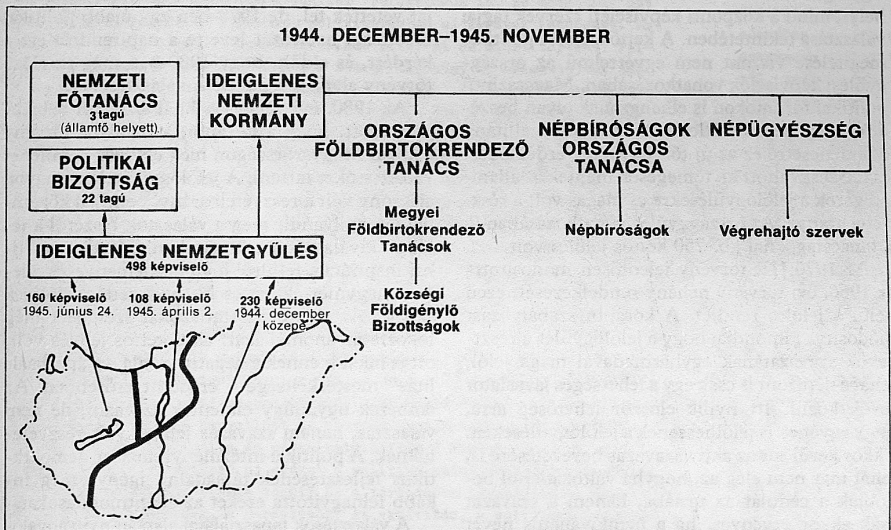

Képviseleti rendszer Magyarországon, 1944–1949

Választások után

Magyarországon 1985 márciusában győzött a reform gondolata. A társadalom egésze érezte ezt. Mutatták a júniusai választások is. És mutatták azt is: fel kell készülni, a köznapi politizálásban új korszak kezdődhet. Ez már történelem. A tudománynak vizsgálnia kell, mi és miért történt? Felmérés 1984-ből: a lakosság fele sem tud arról, hogy új választójogi törvény született. Mégis 1985 tavaszán sok esetben valós választási harc indul. Ugyanabból a felmérésből: két évtized óta ad lehetőséget a jogszabály a helyi képviseletben a többes jelölésre. 1985 tavaszán mégis csak az idősebb generációk megélték zajos jelölőgyűlésekről szól a krónika. Ma már győztes vagy kiesett jelöltek teszik fel a kérdést: mit és miért nem engedhet meg a jelölt az agitációban (röplapok, sokszorosított iratot? stb.); miként „születnek” a jelöltek; kit és hogyan képvisel a képviselő? Kérdések, melyeket a magyar társadalom – politikai demokráciában évszázada iskolázatlan társadalom – először tesz fel. Miért teltek meg kiszáradtnak tűnt intézmények (jelölőgyűlés, választói agitáció) élettellel? Reagálásra kész politika válaszadásra alkalmas történettudományt kíván. Nem igazolásokat, de elemzéseket.

Mit tudunk arról: a magyar társadalom mennyire más ma, mint 1957-ben, a konszolidáció kezdetén? Milyen erős az új, a vállalkozói szférában élő réteg, amely az új gazdaságpolitikától hajtva két évtized alatt felnőtt, megerősödött? Hogyan hanyatlott le viszont gazdaságilag a tisztviselő réteg (állami, kulturális és pártalkalmazottak)? Hogyan lehet az új munkaszervezetben jelentkező új erőket a politika szintjén közösségformáló, felelősséget vállaló erőkké tenni? És a társadalom legszámosabb politikai ereje, a munkásság, a parasztság? Az aktivitás, a politikai azonosulás számainak lassulását jelzik? Vagy fordítva: a változás szükségességének vágyát? És egyáltalán: milyen történelmileg látható biztosítékok szükségesek a politikai intézményrendszerben ahhoz, hogy a reform ne csak egyes rétegekre, de a társadalom egészére kiterjeszthesse hatását? És hogy a reform a politika szintjén az állam egész folytonos megújulásra képességét is magával hozza?...

Mélyenható, munkarendben, társadalmi kapcsolatok rendszerében évtizedek óta munkáló változások mutatkoztak most már a felszínen. (A történész hozzáteszi: ame-

lyeket csak erősített a nemzetközi munkásmozgalomban jelentkező, áttörési igényt bejelentő reformirányzat.)

I.

Az első biztosíték: a *politizálás körének kiszélesítése*. A népet leváltani nem lehet. A 20. század vége politikájának alapvető felismerése ez. A praktikumon kívül abból a felismerésből fakad, hogy a politikai jogrendszer fejlődése: a jogok kiterjeszkedésének története mind szélesebb néprétegekre. E kiterjeszkedés alapja a termelési-technikai előrehaladás. Azt már tankönyvekből is tudjuk: az ipari kapitalizmus gyors előretörése nélkül modern polgári parlamentarizmus elképzelhetetlen. S ez abban is különbözik a hűbéri rendnél, hogy itt a társadalom szélesebb köre jut olyan szintre, hogy a köz dolgai iránt érdeklődjék. Az újtermelési eljárások, modern gépsorok, a tömeges élelmiszer-termelés a politikai jogok kiterjesztésének legerősebb előrehajtói. Ahol a társadalom hagyományos irányítói akadályozták e „kiváltságok” kiterjesztését, ott azt politikai forradalom juttatja érvényre. Erről is írnak tankönyveink. Arról azután már kevésbé: mindez „fordítva” is igaz. A politikai forradalom megdöntheti a régi politikai rendet, miközben a társadalom fejlettsége termelési munkaszervezetben és ennek következtében politikai kultúrában nem áll azon a szinten, hogy az összes dolgozó réteg felkészült lenne tudatos politikai-társadalmi életre. Ez történt Európa keleti felén. Itt több út kínálkozott az ellentmondás feloldására. A szervezett munkásság hagyománya a politikai aprómunkát, a társadalmat alulról építési lehetőségét ajánlotta. A Lenin halála utáni évek, az 1930-as évek politikája – intézményrendszerünk szülője – mást választott: az államhatalom szilárdságának mindenek elé helyezésével egy mindent felülről szervező hatalom modelljét követte. Az 1953–1984 közötti időszak: újabb és újabb törekvések e modell szétbontására.

A polgári képviselői rendszer történetének első évszázadában érthetően érveltek politikusok, tudósok: a neveletlen, politikailag iskolázatlan rétegek kezébe adni a közösség sorsáról döntés jogát – felelőtlenség magukkal a tömegekkel szemben. Csak egyben tévedtek: amikor azt hitték, a politikai iskolázottság megszerezhető a politikai gyakorlat nélkül. A politikai műveltség nem egyszerűen tankönyv dolga. Az csak a napi politikai gyakorlatban szerzhető meg. Akár tévedések, becsapások, apró ravaszkodások, visszaélések közepette. A tömegméretű politizálás alulról történő kibontakoztatása a társadalom *önkormányzati szerveinek, közösségeinek* működtetése, a politikai kultúra mindmégannyi műhelye, s egyben a *reform működésének alapfeltétele*.

II.

A második biztosíték: a *politikai irányító tevékenység korszerűsítése*. A politikai intézményrendszer célja mindenekelőtt a társadalomnak, mint termelői közösségnek akadálytalan működtetése. A történelem első ismert államalakulatai azért szerveződtek, hogy a közösség létfenntartásához szükséges élelemtermelés, szerszámkészítő iparosság életkereteit biztosítsák. A politika és ennek annyit csodált intézménye, az állam, elsősorban a közösség erőforrásait összehangoló, a munkafolyamatokat szervesen egybeillesztő erő volt. A történetírás birodalmak történetéről szólva hangsúlyozza: amikor a közösség politikai ereje elbukott, szétesett a munkaszervezet is. Arról sajnos kevesebbet beszél: a munkaszervezet hanyatlása hogyan járul hozzá a politikai rendszer bomlásához.

Pedig csak így érthető: az európai államszerveződések nem népek vitézsége miatt származtak a germán-frank területről, félretéve a római államszerveződési hagyományokat, hanem azért, mert a germán vasművesség, az európai alföldeken folyó mezőgazdasági termelés olyan helyi, faluközösségi autonóm termelés-irányító, összehangoló intézményeket kívánt, amelyek a rabszolgartartó Rómában nem léteztek. S lettek alapjai ezek az intézmények a virágzó feudális monarchiáknak. Mint ahogy a 16–20. században az európai termelési és munkaközösségek működése volt biztosí-

tója a polgári rendszereknek és e politikai rendszerek (parlamentjeikkel, pártjaikkal, képviselői rendszereikkel) világhódító terjesztésének.

A 20. század végén azonban politikai szervezet de munkaszervezet összhangja megbomlott. A tudomány figyelmeztet: a jelenlegi, állami-nemzeti keretekben működő intézményrendszerek hátráltatói a munkaszervezet optimális működésének; a munkavégzési folyamatok elvesztették emberközpontúságukat, a munkaszervezetet működtetni hivatott adminisztrációk olyannyira önállósultak, hogy saját, a társadalom egészétől immár elkülönült tevékenységük érdekeit (adminisztrációs és katonai érdekeit) képviselik csak. Hamis vágányra terelik az emberi munkavégzés céljait. Mind gyakrabban hangzik el: az ezredfordulóra a politikai intézményrendszerekben biztosítani kell az új típusú kérdésekkel foglalkozást, és biztosítani kell a társadalmak fölé tornyosuló ipari-politikai-katonai adminisztrációk kontrollját. A társadalmi szintű munkarendszer válságán olvasható le először a politikai intézmények válsága. Az utóbbi évtizedek fejlődését vizsgáló történész úgy látja: a társadalom felelőssé teszi politikusait, ha tagjai a munkaszervezetben, mint termelő egyedek nem érzik jól magukat, és a munkaszervezet nem az újratermelés legjobb formáját biztosítja.

A reform a 20. század végén nagyon is világszintű, Magyarországot sem érintetlenül hagyó új jelenségek közepette megy végbe. A kibontakozás második biztosítékának a történész talán nem joggal mondja: a *munkaszervezetre, a köznapiságra irányuló* politikai, s ehhez minden téren a *szakszerű*, de nem csupán hatalmi-politikai szempontoknak megfelelő szervező-vezető réteg kialakítása.

III.

A harmadik biztosíték: a *folytonos kritika*. A polgári politikai rendszerek folytonos megújulásra készségének titka történelmükben máig a kritikai elem biztosítása. A többpártrendszer ennek szervezeti kerete csak. Kritikusai szerint ma már akadályozója: nem a vélemények sokszínűsége csap össze a politikai csatákban, hanem pártfegyelmek szabályozta (a pártok számától függően kettő vagy három) kollektív álláspontok.

Az utóbbi évtizedek hazai fejlődése két lehetőséget jegecsített ki. Egyik a „párt és ellenzéke” kétpólusúsága, lényegében egy kétpártrendszer legalitása. Kérdések: vajon szakszerű-e és elegendő-e a kritika jelenléte így? Mindenesen kormánypárt, mindenesen ellenzék (aszociális kérdésben, nemzeti kérdésben, kultúrpolitikában stb.) – több ez, mint visszatérés egy ősrégi modellhez? Nem. A másik lehetőség: a politikai intézményrendszer egészében biztosítani a szakszerű kritikát. Éppen az alsó szintű politizálás, mint állandó kontroll, kereteinek megszilárdításával. Kérdések: vajon történetileg megvizsgáltuk-e, milyen tradíciók kötik még a térség vezető erejét, az „egypártot” régebbi korok követelményeihez? A kisebbségben, belső polgári erők ellen harcoló párt fegyelmezett csapátának szervezeti normáihoz? Vagy mennyiben, hogyan maradtak meg kötelek, elképzelések a párt össztársadalmi szerepéről abból az időből, amikor az államhatalom megszilárdítását, a külső és belső, valós vagy vélt ellenségekkel szembeni harcot tartottuk a fő kérdésnek? Pártfegyelmek kérdésének tekintve taktikai-napi kérdéseket, akadályozva is ezzel a véleménykülönbségek felszínre törését s a leghelyesebb álláspont kialakítását. Történeti tény, hogy az egypártrendszer nagy veszélye éppen a kritikai mozzanat háttérbe szorulása és a politika megmerevedése. Vajon nem az-e az elmúlt évtizedek legnagyobb tanulsága, hogy a közösség elemi érdeke: minél többféle nézet, vélemény törjön a felszínre? S hogy az a politika volt előremutató, amelyik fő feladatának tartotta olyan intézmények, jogszabályok felé terelje a társasélet vezetését, amelyek *biztosítják a fórumokat a sokszínűség kibomlására*.

Kérdések, melyek elhangzottak a reform körüli vitákban az elmúlt két évtizedben. Már történelem. Felszínre hozni ezeket a történész kötelessége. Aktuálisak? Megválaszolásra várnak? Dönteni erről a politika dolga.

GLATZ FERENC